

Hett melikesi: Puduhepa

Category: Kitapcy, Zenan şahsyýetler

написано kitapcy | 23 января, 2025

Hett melikesi: Puduhepa HETT MELIKESI

► PUDUHEPA

*Hemişe gyzyl eşikleri geýen gözeller gözeli hett melikesi...
Tawananna...*

Puduhepa b.e.öňki XIII asyrda ýaşap geçen hett hökümdary Hattusiliniň aýaly we Hett imperiýasynyň melikesidir.

Puduhepa barada biziň günlerimize ujypsyz maglumatlar gelip ýetipdir. Şol sanda Kadeş ylalaşygynda ulanan möhüri, elmydama gyzyl reňkli eşikleri geýmegi, Iştar ybadathanasynyň ruhanysy bolandygy we çuňňur zehinli syýasatçy bolandygy bilen birlikde görmegeýligi bilenem taryh sahypalaryny adyny ýazdyrmagy başarypdyr.

Huduhepanyň kakasy Bentip-şar lawazantiýaly (elbistanly) bir ruhanydyr.

Bentip-şar Kizzuwatnada Lawazantiýanyň Iştar (Sauşga) aýal hudaýynyň ruhanysy eken. Hökümdaryň bu hudaýa çokunmagy Hattusiliniň Bentip-şar bilen ýakyndan gatnaşmagyna we Puduhepa bilen tanyşmagyna sebäp bolupdyr diýip rowaýat edilýär.

Puduhepa b.e.öñki XIII asyrda Hett patyşasy Hattusili III-iñ aýaly bolupdyr we iñ meşhur hett melikesi hökmünde taryhdaky ýerini alypdyr .

Patyşa bilen Puduhepanyň biri-birini uçursyz gowy görendigi rowaýat edilýär. Hatda Hattusili III-iñ öz aýalyňa bolan mähir-muhabbetinden söz açýan ýazuw ýadygärliginde taryhda ilkinji gezek «söýgi» sözünüň ulanandygyna duş gelmek bolýar. Hawa, taryhda ilkinji bolup söýgi sözünüň ýazuw ýadygärliklerine geçmegine sebäp bolanam, hut şol deňsiz-taýsyz melike Puduhepadyr.

Aýal hudaýyň «olary nikalaşdyrmak isleýändigini we bu är-aýalyň özara söýgüsi» hakynda söz açandygy aýdylýar. Patyşanyň hudaýlaryň talabyny ýerine ýetirmegi we är-aýal söýgüsinden söz açylmagy şol döwre degişli gymmatly maglumatlary bermek bilen bir hatarda, agzalyp geçilen söýginiň sözünüň doly manysynda nähili manyda ulanylandygy mälim däl. Hett gelini durmuşa çykanda adamsyndan sylag-hormat we mähir-muhabbet tama edip bildimikä? Bu soragyň hiç wagtam dogry jogabyny tapyp bolmasa gerek. Ýöne bu soraglary orta atanymyzda taryhda zenan baradaky öňe sürülýän çaklamalaryň hakykatda juda çylşyrymlydygyny görmek mümkin.

Beýleki Tawanannalar ýaly Puduhepa her näçe köşküň hojalyk işlerine we çagalaryň terbiýelenşine jogapkär bolsa-da, hett melikeleriniň arasynda syýasata iň köp täsirini ýetirenleriň biri bolupdyr.

Hett patyşalygynda onuň adatdan daşary oýnan roluna güwä geçýän köp sanly hatdyr taryhy resminamalar bar. Şoňa görä hem Puduhepa ýaşan döwrüniň iň tapawutlanan güýçli we hormatlanýan şahsyýeti hökmünde öňe çykýar. Ýazuw ýadygärliklerinde melike Puduhepanyň patyşa äri bilen deň derejede adynyň tutulmagy şol döwrüň zenanyň oýnan rolunhň diňe öý hojalyk we maşgala işleri bilen çäklenmändigini görkezýär.

Bu göräýmäge üns bereniňe degmeýän zat ýaly. Emma ha biziň günlerimizde bolsun, ha geçmişde bolsun, tapawudy ýok, aýala hökümdar adamsy bilen deň derejede hormatlanylmagy kiçi-girim zat däl. Bu melikäniň sylag-hormatynyň patyşaňky bilen deňdigini alamatlandyrýar.

Bu täsin maglumat erkekleriň agalygynyň höküm sürýän jemgyýetinde aýal-gyzlaryň bilkastlaýyn diýen ýaly ikinji derejä düşürilmeginiň nädogrudygyny görkezýär we hett melikesiniň durmuşyny öwrenmäge gyzyklanma döredýär.

Puduhepa baradaky gyzykly maglumatlaryň ýene-de biri, onuň Müsüriň patyşasy Ramzes II bilen gatnaşygydyr.

Ramzes II melikä şalaryň derejelenişi ýaly derejeläp ýüzlenipdir. Olaryň bu dostlugy Puduhepanyň oýnan syýasy roly barada köpsanly çaklamalaryň döremegine sebäp boldy. Şol sanda bu gatnaşyk Puduhepanyň halkara diplomatiýada nähili täsiriniň we syýasy ukyplarynyň bardygyny orta çykarýar.

Ramzes II-niň Puduhepa patyşalara ýüzlenilişi ýaly ýüzlenmegi üns berilmeli ýagdaý.

Müsüriň faraony Ramzes II Puduhepany özüniň aýal dogany, Hattusili III-ide erkek dogany diýip yglan edipdir. Şeýle-de öňden gelýän däbe eýerip, beýleki Tawanannalarda bolşy ýaly Puduhepanyň melikeligi döwründe patyşalyk sowgatlar ýa-da möhürler patyşanyň ady bilen deň hatarda onuňam adyny göteripdir.

Puduhepa Hattusili III aradan çykansoň, ogly Tudhaliýa IV-iň döwründe Tawananna («Ene melike») ünwany bilen döwlet dolandyryşynda ýer alypdyr. Sebäbi hett hukugyna laýyklykda bir gezek berilýän tawanannalyk patyşa äriň ölümü bilen elden gitmän, Tawanannanyň öz ölümüne çenli dowam edipdir.

Puduhepanyň içerki-daşarky syýasatda diplomatiki we kanuny proseduralara işjeň gatnaşmagy aýal-gyzlaryň esasy wezipesi hökmünde hasap edilýän ýanyoldaşlyk we enelik bilen çäklendirilen düşüňjä ters gelýär.

Hawa, gadymy Hett döwletiniň melikesi Puduhepanyň obrazy aýal-gyzlaryň diňe keywanylyk etmek, çaga dogurmak, hyzmatkärlik etmek ýaly işler bilen göz önüne getirilmeginiň dogry däldigini görkezýär.

Puduhepa taryha giren üstünlikleri, danalygy, görmegeýligi bilen ençeme melikelere nusgalyk keşp bolup gelipdir. Onuň eden işleriniň gymmatyny görkezýän birnäçe ýazuw ýadygärliги biziň günlerimize çenli gelip ýetipdir.

Puduhepa diňe bir melike bolmak bilen çäklenmän, eýsem ökde

zehinli diplomat we din adamsydy. Ol ýönekeý bir aýal dälidi. Tersine, biziň günlerimize çenli gelip ýeten maglumatlara seredenimizde, onuň çuňňur hormatlanylýan örän güýçli aýaldygyny görmek bolýar. Şonuň üçinem ýaşan döwründen bari 3 müň ýyl geçendigine garamazdan, Puduhepa häzirem hakyky güýjüň, gözelligiň, danalygyň we Anadoly zenanyň her wagtky görkezip gelen gaýratlylygynyň simwoly bolup gelýär. Ol öz döwriň melikelerinden tapawutlylykda, döwlet dolandyryşynda täsirli orun eýeläpdir. Onuň paýhasly aýal bolandygy şek-şübhesizdir. Taryhyň ilkinji parahatçylyk şertnamasy bolan Kadeş ýarasyk şertnamasynda Puduhepanyň möhrüniň bolmagy munuň aýdyň subutnamasy bolsa gerek.

Puduhepanyň möhüri Tarsusyň Gözlükule harabalygynda tapyldy. Möhür häzir Adananyň şäher muzeýinde saklanylýar.

Soňky ýyllarda Tatarly harabalygynda geçirilen gazuw-agtaryş işleri Lawazantiýa şäheriniň şu ýerde bolup çykaýmagynyň ähtimallygyny güýçlendirdi.

Lawazantiýa indi Adananyň we Çukurowanyň siwmolyna öwrüldi diýsek ýalňyşmasak gerek. Müňlerçe ýyl mundan owal taryhyň ýazmaça baglaşylan ilkinji şertnamasyna möhürini uran **Puduhepa** aradan geçen onlarça asyra garamazdan, häzirem Anadoly zenanyň iň esasy aýratynlyklaryndan biri hökmünde salyhatlylykda ýatlanmaga, söýülmäge, içgin gyzyklanylmagyna dowam edýär.

Hormatlamak bilen;

Prof. Dr. Nazan Apaýdyn DEMIR.

21.07. 2015 ý, Mugla. Zenan şahsyýetler